

YU ISSN 0350-185x

UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLVII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Гортан-Премк, др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле
Ивић, Блаже Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић,
др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Митар Пешикан,
др Живојин Станојчић, др Драго Ђупић, др Егон Фекете*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1991

IN MEMORIAM

МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
(3. IV 1903 — 14. I 1991)

У науци о српскохрватском језику М и х а и л о С т е в а н о - в и ћ активно је радио више од 60 година. И када би се тај рад мерио само бројем објављених његових радова — а њих има више стотина, у којем броју има и књига чији број страница износи и неколико стотина, па и близу хиљаду — морало би се рећи да је његов резултат импозантан, а да је професионални живот академика М. Стевановића био изузетно богат. А као што то у науци јесте, није реч само о броју радова једне богате библиографије. Укупна научна активност проф. Михаила Стевановића несумњиво је обележавала више деценија и науку о нашем језику, и — по природи Стевановићевих интересовања, али и по природи великог дела те науке — утицала на развој језичке културе српског народа.

О седамдесетогодишњици његовог живота (1973) речено је већ да је професор М. Стевановић радио на врло разноликој језичкој проблематици: од дијалектолошке до акцентолошке, преко општелингвистичке до синтаксичке. Управо би се могло рећи — утврдило се тада — да се научни рад проф. Стевановића може поделити у три међусобно повезана периода: први период, 1929—1950, прожет је дијалектолошким проблематиком; други период носи печат општелингвистичке проблематике на материјалу српскохрватског језика — од 1950. до нешто иза 1960. године; и трећи период са изразито синтаксичким обележјем — од 1960-их година надаље. Оваква, тада дата, периодизација (ЈФ ХХХ: *Studia linguistica in honorem Michaelis Stevanović*, Београд, 1973), наравно, није пропустила да опрезно не констатује да се у њој не могу одредити тачне границе периода. То је потврдио и рад професора Стевановића и у току последњих деценија његовог живота, од 1973. до 1991. године, у току којих се његова библиографија значајно повећала, али и потврдила да је у свим тим периодима овај истакнути наш научник тражио решења дотада нерасветљеним питањима из области српскохрватског језика, да

је у својим минуциозним анализама основни његов принцип био поштовање веродостојности грађе, те да је велик број његових радова значајно продубљивање наших сазнања и унапређење научне мисли.

Проф. М. Стевановић је поникао у Белићевој лингвистичкој школи на Београдском универзитету, па је природан његов почетак са дијалектолошким испитивањима, са значајним прилозима као што су *Источноцрногорски дијалекат* или *Ђаковачки говор*, на почетку и на крају првог периода. И ти радови, као и они о акцентуацији пиперског говора, о васојевићким говорима и др. — систематични су описи фонетике, морфологије, прозодије и синтаксе народних говора, рађени у најбољој традицији коју су неговали А. Белић и његови ученици и сарадници, међу којима је сигурно један од првих у научном рангу био проф. М. Стевановић. Постепено прерастање дијалектолошког интересовања проф. Стевановића у правцу синтаксичких проблема видљиво је и у самом првом периоду, када пише низ расправа као што су *Облик субјекта пасивних реченица*, *Један прилог објашњењу имперфективног аориста*, *Један прилог српскохрватској синтакси* и др., да би се у потпуности исказало у послератним годинама. Он од 1947. године делује као наставник на Филозофском факултету Београдског универзитета, затим као дописни члан и редовни члан САНУ, развијајући међу својим ђацима и сарадницима проучавање проблематике српскохрватског књижевног језика. У њој је свестран: ту су његови радови и из фонетике, и из морфологије са творбом речи, радови посвећени акценатским системима, као и радови чија је тематика синтакса књижевног језика.

Библиографија његових радова показује да је проф. Стевановић, заправо, имао и увид, и позитивно познавање у најбољем смислу овим атрибутом означене науке, у потпуну проблематику нашег књижевног језика. То је, вероватно, долазило из најмање три разлога: због природе лингвистичких студија, због природе везе српскохрватског књижевног језика са народним језиком, кристализоване у Вуковој реформи и вуковској традицији, и, најзад — због Стевановићеве дубоке оданости Вуковом делу и вуковској традицији. Студије проф. Стевановића објављиване у *Ј у ж н о с л о в е н с к о м ф и л о л о г у* и *Н а ш е м ј е з и к у*, (часописима којих је, уз *С р п с к и д и ј а л е к т о л о ш к и з б о р н и к*) — после А. Белића — био и уредник), књиге као што је она под насловом *Функције и значења глаголских времена* (1967), са документованом и умном разрадом синтаксичких категорија индикатива, релатива и модуса, и многе касније — све су то дела којима он улази и у трећи период свога стваралаштва, од шездесетих година до данас, у период многих његових расправа с карактером анализе конкретних језичких категорија српскохрватског језика, али и расправа, или боље рећи — књига, са карактером научне синтезе о

системима књижевног језика који је почео с Вуком Караџићем, његовом реформом и кодификацијом народног језика као књижевног.

Треба рећи оно што је сâм проф. Стевановић увек истицао: главни предмет свог научног занимања — књижевни језик, Стевановић је „упознавао и знања о њему стицао на целокупном делу Вукову, на Вукову учењу о језику и на учењу Вукових великих уважавалаца и продуживалаца његова дела, знаменитих наших филолога, граматичара, лексикографа и лингвиста: Ђ. Даничића, Ф. Миклошича, П. Будманија, В. Јагића, Ст. Новаковића, Т. Маретића, П. Ђорђевића, Ј. Стојановића, И. Броза, А. Мусића, М. Решетара, А. Белића, Стј. Ившића“, као што је тај језик, пре свега налазио у делима најбољих наших књижевника, као што га је налазио и у говорној реализацији средина у којима је радио, или које је као дијалектолог испитивао. Отуда је проф. Стевановићу основни принцип у проучавању језика, у његовој активности на нормирању језика, у писању уџбеника — био принцип уважавања *ј е з и ч к и х ч и њ е н и ц а*. Зато је нама, својим ђацима, све чињенице тога језика тумачио као синтезу језичких законитости, јер — како је писао — „норму књижевног језика нико споља не ствара, него она постоји у њему самом.“

Руководећи се тим начелом, проф. Стевановић је написао и средњошколску граматику (*Граматику српскохрватског језика*, Београд, 1951), и многе своје прилоге у правописној области, које је довршио као један од два писца заједничког *Правописа српскохрватског књижевног језика* МС и МХ (1960). У истом духу израдио је и двотомно дело *Савремени српскохрватски језик — Граматички системи и књижевнोजезичка норма* (I, Београд 1964₁ и II, Београд, 1969₁), сигурно најкомплетнију описну и нормативну граматику, која је дошла 70-ак година после Маретићеве велике граматике, осавремењена грађом и методологијом, рађена на језику сразмерно великог броја најбољих писаца из свих средина српскохрватског језичког ареала.

Традиционални, јасан и разумљив, приступ језичким разматрањима и поштовање језичке чињенице, видљиви су у Стевановићевом поступку у обради других тема којих се прихватао. Проф. Стевановић је, са оваквим особинама, од почетка један од стваралаца и редактора капиталних дела наше лексикографије — великог *Речника српскохрватског народног и књижевног језика САНУ*, *Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске* (I–VI, 1967–1976). Он је један од писаца и сигурно најкомпетентнији редактор *Речника језика Петра II Петровића Његоша* (I–II, САНУ и ЦАНУ, Београд, 1983), првог речника чија је грађа језик писца, који је рађен, у складу са Стевановићевим схватањима, као речник класичног типа, с приступом који је, нпр. у акцентуацији, требало да језик овог великог писца српске књижевности чува у сфери књижевног језика, наравно, као елеменат историјског континуитета.

Познавалац Вуковог дела и познавалац језика вуковске традиције, проф. М. Стевановић је, као доследни Вуков следбеник, присталица континуитета књижевног језика. Он је, управо, и неговао ону школу лингвистичких истраживања којој је, и не само за сврхе језичког нормирања, главни предмет био језик писаца релевантних за изградњу књижевног језика. М. Стевановић је, тако, писац студије *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца* (САНУ, Београд, 1976), као и монографије *О језику Горског вијенца* (САНУ, Београд, 1990). Тумачећи континуитет, он га није изједначавао са непроменљивошћу језика. Као што показују и најновије књиге његових изабраних радова: *Вук у своје и нашем времену* (МС, Нови Сад 1987) и *Студије и расправе о језику* (УР, Никшић, 1988), које су пажљиво актуализоване, у многим елементу допуњене, проф. М. Стевановић је будно пратио промене у језику, многе је од њих дефинисао и објаснио, унапређујући традиционалну науку о језику. Тиме је сигурно ушао и у историју те науке, а будући проучаваоци српскохрватског језика у многим ће његовом делу имати сигурније полазиште за своја, нова, тумачења.

Београд

Ж. Станојчић